

История на Акбунар, или от къде са тръгнали нашите деди!

През последните години на миналия XX век и началото на новия XXI век цивилизацията и технологиите отидоха далеч напред. С интернет светът се глобализира. Няма граници да се комуникира, но с това движение напред загубихме много неща. Запустяха селата, цели райони се обезлюдиха. Колите заляха градовете. Младите, умните, можещите напуснаха страната. Пред очите ни – топи се нацията ни. В училище променят историята ни. Насаждат любов към чужди на нас неща. Изчезват хубавите български имена, съхранени с вековете. И през мрачната османска робия децата се раждали с имената на своите баби, дядовци, лели и вуйчовци. Така са пазели родовата памет – жива да бъде! С това движение напред, с такива промени, губим корените си, разпиляваме се като народ. Но човек, където и да отиде, който и да го ръководи, винаги дълбоко в себе си ще носи чувството за произход, за принадлежност към семейство и род. Винаги ще има мама, татко, баба и дядо. Носталгията по родния край винаги ще я има. Душата, сърцето ще го теглят натам. Човек, където се е родил, където е проходил и първа дума „мамо“ изрекъл, там винаги ще му бъде мило.

С очи, отворени надолу – към Акбунар – нашите предци си отидоха. Не можаха и да го видят ... горките. За техните наследници (живите) е ясно защо са напуснали родното си село – всички те са били прокудени. Бягали са от кланета и са се надявали, че някой ден ще могат да се завърнат. Заравяли са в земята най-ценните си неща (в гробове, в кладенци), страхували се да ги носят със себе си по пътя на бягството им. Вярвали са, че войната рано или късно ще приключи и ще могат да се завърнат. Но кога и защо са се заселили по тези места – верен, документиран отговор няма. Отговорът трябва да се търси в историята. Тя е като огледало – отразява миналото.

Акбунар, днес [Çömlekakpınar](#), се намира на десетина километра североизточно от Одрин, на тъй наречените Дервентски възвишения. („дервент“ значи планински проход). Тези земи през вековете са владени от различни народи с различни култури. Ставали са свидетели на войни и

еписидемии. Първо – траките – преди около 2500 години. После келтите, основали своето царство със столица град Тил (днешен Ямбол), след тях – римляните, после славяните. Цели 1000 години след тях, тези земи, до идването на турците, са владени от византийците. 300 години (1011г. – 1300 г.) са ги владели франките (т. е. кръстоносците). След 1361 г. до наши дни в земите на нашите предци господари са турците. Важното стратегическо значение на тези земи е причината там да са водени много войни.

Със създаването на Българската държава (681 г.) тези земи често са ставали арена на бойни действия между българи и византийци. Завладявани и опустошавани са от хан Крум (813 – 814 г.), от цар Симеон (914 – 923 г.) и от цар Самуил (1003 г.). Завладявани са и от цар Калоян (1205 г.), но никога не са отстоявани и заселвани с българи. Винаги са били погранична крайнина на Византия. През 1361 г. по тези земи трайно се настаняват османските турци. В периода 1828 – 1830 г. ги владеят руснаците.

От историческите книги – наши и турски – е видно, че в тази богата тракийска земя са живели различни народи. Едни – за кратко, други – за дълго. Многократно населението е било избивано, изселвано и отвлечано. През годините на турското владичество често е имало бунтове на еничарите, болести и еписидемии. През 1765 г. чума затрива половината от населението на Одрин и околностите му. През 1799 г. става едно от най-страшните разорявания на този край от кърджалиите на Индже и Карафейзи. През 1801 г. френският граф Шарбони споменава, че тези земи за осем години са били напълно запустели и опустошени.

През 1828 – 1829 г. Източна Тракия е завладяна от руския генерал Дибич. Създадена е Одринска губерния, стихнали са набезите на кърджалиите и еничарите. Районът се поуспокои. В опразнените чифлици постепенно започнали да се заселват български семейства. Но всичко това било за кратко, докато руснаците са били там.

Съгласно Руско-Турския договор от 1830 г. е било договорено двете империи да си разменят по 150 000 души население (християни и мюсюлмани) в срок от 18 месеца. И двете империи, ширнали се на огромни територии, имали нужда от заселници. Малкото българско население, което се било заселило там през тези две години, с охота посрещнало това решение и тръгнало след руските войски, страхувайки се, че ще настъпи отмъщение след изтеглянето им. Основали нови села в земите край Одеса.

Видно е, че след изтеглянето на руснаците от този край, Одрин и околностите му са били спокоен, но обезлюден район. Мюсюлманите, които руснаците разменили за християни (черкези и татари), били заселени най-вече в Дунавския вилает на империята, по границата край Дунав, за да я пазят от преминаващите български чети и да ги унищожават. Малка част от тях били заселени между българските села в Одринския вилает. Така се появили нови села като Черкезкьой (Сива река), Татаркьой (Радовец), Амиде-Татаркьой (Филипово). Българските имена на тези села са дадени след 18.05.1934 г. (Кимон Георгиев).

Богатите земи на Тракия, известни с плодородието си, оставали все така пустеещи. Тучните пасища в поречието на Тунджа – без добитък. Османската империя по това време – 1800 г. – 1830 г. – в резултат на външни и вътрешни фактори е била изостанала в своето икономическо развитие, потънала в дългове към големите западни държави. Обезлюдената Тракия имала остра нужда от работна ръка. Кризата, в която била изпаднала империята, изисквала да се извършат кардинални промени. С това се заема един от малкото успешни султани в османската история – султан Махмуд Втори (1808 г. – 1839 г.):

- Първо е ликвидирал еничарския корпус – навикнали на войни и плячкосване, в мирно време създавали проблеми в империята;
- Въвел редовна армия;
- Сложил началото на аграрната реформа с цел да се овладяват и обработват пустеещите плодородни земи в Източна Тракия след погромите на еничарите и кърджалиите;
- Провъзгласил принципите: Всички поданици на империята, без оглед на народност и вяра, да се наричат „османи“ в документите, които имат. Правата и сигурността им да се зачитат.

С тези промени улеснил и насърчил заселването на семейства по тези земи. Правени са опити да се заселят мюсюлмани от Анадола и черкези и татари от Русия, но първите разбирали малко от земеделие, а вторите предпочитали да служат в нередовна армия (като башибозук). Затова властите с охота приемали и толерирали заселването да става с български семейства. Приет е Гюлханският хатишериф за засилено заселване в Одринско и Лозенградско с работници в земеделието и чифлиците с пастири в полите на Странджа. За целта империята отстъпва от своята

мерийска земя на всеки заселник да я владее, обработва пожизнено и да я отстъпва на децата си. Да я продават, ако редовно си плащат юруша (десятъка). По-заможните са могли да изкупуват чифлици. Веднъж станали собственици, те се установяват трайно и създават големи и богати села.

От доклада на руския консул Мухин (18.01.1851 г.) става ясно, че в появилите се български села в Одринско, усилено са започнали да строят църкви и училища. Благодарение на своето трудолюбие и многото си деца, работещи от малки по чифлиците, българското население за кратко време нараснало. Земяделци и скотовъди от Манастирските възвишения по поречието на Тунджа и Марица, привлечени от плодородните земи на Одринска Тракия, от обширните пасища на Дервентските възвишения и наличието на многобройни извори край Тунджа, привлечени от топлите мерии за зимуване и почти без фуражно изхранване на стадата си, се спуснали на юг. Това е най-вероятният отговор на въпроса: Кога и защо нашите предци са се заселили в Акбунар. Масовото заселване е станало между 1840 г. – 1850 г.

В трудни моменти предците ни са бягали и търсели убежище при своите близки в Царство България. Пример с моя пралядо Иван и прабаба ми Яна: Бягайки със семейството си през лятото на 1912 г., отседат в с. Пчела (Казълачко) - Елховско, при брата на пралядо ми Иван. Били са братя – близнаци, единият - османин, другият - българин. Вероятно сродна съдба са имали и останалите акбунарци. Това е още едно доказателство откъде са тръгнали някога на юг. От доклада на руския посланик (18.01.1851 г.) още става ясно, че българите в Одринския край са започнали усилено да строят в селата си църкви и училища, но не става ясно какви - католически (униатски) или православни. (Строили са и едните, и другите).

Тук искам на моите съвременници от родното ми село Филипово да им разясня защо част от хората са възприели униатството, а други не са. Не бива да съдим предците си. Униатството означава „католицизъм“. Част от нашите предци са приели униатството като средство за обособяването им като самостоятелна общност и окончателно скъсване с доминиращото влияние на гръцката православна църква. Приемането на униатството им осигурявало подкрепата на европейските католически държави, с които Турция се е съобразявала, понеже е била затънала в дългове към тях. Русия се е противопоставяла на това деление на Православната църква. Именно

затова Турция, за да намали влиянието на Русия чрез религията, е подкрепяла това течение.

Великият везир Мехмед паша изпраща на валията в Одрин официално нареждане за създаване на българска униатска общност, начело с владика, който да участва в заседанията в общината наравно с турци, гърци и евреи във вилаетския съвет. Независимо от това, нашите предци са се разбирали. Униатите са признавали върховенството на папата, но се черкували в църквите по старому, както е прието при православието. И така, заредили се 40 – 50 мирни и плодотворни години до 1877 г. – 1878 г. до началото на Руско-турската (12-та) поредна война.

Нашите праядовци, благодарение на трудолюбието си, на плодородието на земята и добрите условия за спокоен поминък, са достигнали до завидно имотно състояние. Изградени са големи села с църкви и училища. А от големите села се раждали нови села. От село Чомлеккьой се раждат две села – Демиркьой и Акбунар. Същите по-скоро изглеждат като две съседни махали, разделени от малък баир. Името му Акбунар (Бистър извор) идва от извора, който се намира в долния край на с. Чомлек (много приличащ на извора до езерото Клептуза във Велинград). Край него още личат останките на вили, басейни и чешми, строени по времето на султаните, които често са посещавали този край. Ловували са в гъстите гори на Дервентските възвишения и са отсядали там. Това също е давало отражение за значението на района около Акбунар. Населението на Акбунар по данни на пасторството от 1912 г. е било 102 семейства (502-ма души) - православни и 40 семейства (210 души) католици. По турски данни от Акбунар, по време на Балканската война, 160 семейства са го напуснали. От домовете книги, които са попълвани при приемането им за граждани на България е видно, че са притежавали средно по 300 – 500 декара земя и по 10 декара гори и пасища. От турските алманаси (годишници) е видно, че освен десетъка, те са доставяли на Одрин стотици коли с дърва, слама, овес, овни и телета за байрамите. Децата отрано са ги изпращали да работят по чифлиците между Тунджа и Марица, където са им плащали в звонкове (златни лири). Получавали са по 4 лири месечно, равни на 400 куруша (4000 пари) – добри пари за времето си, които са предавали на родителите си. Явно е, че поминъкът им е бил земеделие и скотовъдство.

Днес в Акбунар само една църква с църковно училище в двора напомнят, че там някога са живели българи. Останала е само католическата

църква, православната е съборена и върху нея е построена джамия. Запазена е и голямата и красива чешма, строена от италиански майстори. От десетките ѝ чучури и до днес блика вода. Днешното население на Акбунар са турци, изселници от село Ставри Димитрово и Бориславци, или т.н. „митничарско“ село на р. Арда. Има и изселници турци от района на Манастирските възвишения.

След Руско-турската война (1877 – 1878 г.) отношението на властите към българите започнало да охлажда. Но мирният живот продължил още трийсетина години.

След Илинденското въстание (1903 г.) властта втвърдила съвсем отношението си към тях. Доверието намаляло. Между българските села започнали да заселват изселници – турци – от България.

Избухва Балканската война. България, Сърбия, Гърция и Черна гора в общ съюз успяват само за 8 месеца да изтласкат Турция от европейските ѝ владения и да я принудят да поиска мир. Забележка: Отстъпвайки, турската армия, откъдето е минала, е опожарявала българските села. Именно при това отстъпление (1912 г.) е изгорено с. Чомлек. Акбунар е запазено – и селото, и населението, най-вероятно заради наличието на католически храм.

Турците не са искали да развалят отношението си в този момент с големите католически държави и са подминавали селата, в които е имало техни църкви. Макар и неспокойни, акбунарци, по време на Балканската война, са изчаквали да видят края ѝ в селото си... Но ... след Балканската война, приключила с подписването на Лондонския договор (30.05.1913 г.), започва голямата трагедия на българите в Източна Тракия. При подялбата на превзетите земи възниква спор между съюзниците. България, която заслужено е получила най-големия пай, получавайки Тракия и голяма част от Македония, предявила претенции и за Солун (превзет от гърците). Цар Фердинанд спира влака в Горна Оряховица и нарежда на българската армия да нападне гръцката армия и да превземе Солун. И така на 16.06.1913 г. избухва Междусъюзническата война. Постъпката на България е осъдена от големите западни държави. Непредизвикана от нищо, Румъния нахлува от север. Изправена пред необходимостта да воюва на три фронта, България изтегля войските си от Турция, разчитайки че същата няма да наруши Лондонския договор. Оголила е границата, която е била на линията Мидия – Енос. Турция е очаквала този момент и на 28.06.1913 г. нахлува в Източна

Тракия и започва геноцидът и прогонването на българите от там. Първо са изчакали българите да приберат реколтата, да напълнят хамбарите и бавно войската на Енвер паша започнала да се придвижва по поречието на река Марица и да унищожава де що българско има. В Одрин и в селата около него достигали различни слухове за ставащото, но не вярвали, че Турция ще наруши мирния договор от Лондон. Всички чиновници в одринската община, в пощата са продължавали да си изпълняват задълженията. Стражарите са дежурели по улиците. След превземането на Одрин от българската войска (13.03.1913 г.) всички служби в града са били оглавени от български чиновници. Гледайки това спокойствие, което демонстрирали службите в Одрин, населението в Акбунар и останалите околни села продължавали да мислят, че това което преминаващите говорят, са слухове.

На 06.07.1913 г. българските служители в Одрин получили заповед да напуснат града и да се приберат в България. На 09.07.1913 г. в 7.00 часа сутринта войската на Енвер паша влиза в Одрин. Малкото останали български служители успели да се скрият в католическата гимназия, където френските консулски служби са ги спасили. Новината за случващото се в Одрин бързо е достигнала до Акбунар и околните села. Оставили са къщи, заключени с покъщнина. Вземали най-необходимото за из път и са потегляли заедно с добитъка към най-близкия граничен преход – Голям Дервент. Само близостта до българската граница и навременното бягство ги е спасило от клането. Тази близост до границата им дал възможност да изведат стадата и част от добитъка си. В съседното на Акбунар село Сананкьой закъснели с бягството си само с един ден. Конен отряд на Енвер паша загражда селото. Изнасилват младите жени, избиват населението и изгарят селото. В него днес има потомци на забягнали турци през войната от Амиде Татаркьой, т.е. Филипово.

Прадядо ми Иван и семейството му стъпват на българска земя на 25.07.1913 г. Успели са да изведат 60 овце и едно магаре. Първо са отседнали в с. Голям Дервент, после в с. Лесово и до 1915 г. в с. Пчела при брата си близник. Вероятно подобен е пътят на бягство и на останалите акбунарци. Тези, които са нямали близки, са били настанявани в училища и църкви в съседните околии. Не им оставало нищо друго, освен да чакат да свърши войната. И една гола надежда, че ще могат да се завърнат по родните си села.

На 29.09.1913 г. е подписан мирният договор между Турция и България. В т. нар. Цариградски договор Турция по прикрит начин прокарва искането си да узакони масовото изгонване на българите и безвъзмездното заграбване на имотите им. Българската делегация е признала правото на Турция да не допуска българско население да има в една ивица (15 км) от границата, а във вътрешността българските общини да имат равни права с турските. Тези, които са напуснали родните си огнища, да могат да се завръщат в срок от две години. Същите условия се отнасяли и за българската страна.

За целта двете страни се задължавали да създадат комисии, които да следят за изпълнението на това решение, да улеснят размяната на това население, живеещо в 15-километровите ивици. Размяната е трябвало да стане на цели села, т.е. село за село. Нещата се протакали от турска страна. Веднага върнала се на старата си граница (т.е. днешната), Турция в този момент повече се вълнувала от събитията, които се развивали в Европа. Задавала се нова война. Възползвайки се от тези събития, вместо 15 км, набързо, като на сън, прогонва, избива, конфискува всичко българско в Източна Тракия. Българското правителство не посмяло да отвърне със същата мярка – да изгони турското население и да заграби имотите му. Станало ясно, че бежанците и след тази война (Междусъюзническата) няма да могат да се върнат.

През 1914 г. избухва Първата световна война. От едната страна са Германия, Австро-Унгария и Османската империя, а от другата – Англия, Франция, Италия и Русия. Започва наддаването за България. Англия и Русия обещават при успех да възстановят всичко, което България е загубила в предишните войни. Турция обещава малка ивица от двете страни на Марица, за да има страната ни излаз на Егейско море. Българското правителство не посмяло да поиска от Турция връщането на земите в Тракия като условие за участие на нейна страна във войната, нито е поискало обезщетение за имотите.

На 15.10.1915 г. правителството на Радославов и цар Фердинанд хвърлят страната в нова война, трета подред в рамките на пет години, срещу Русия, Англия, Франция, Италия, Сърбия и Гърция. За бежанците тази война е била нова трагедия и нова надежда. Турция, в знак на благодарност, отстъпва тясна ивица земя – от двете страни на р. Марица до Александрополис, днешното Пазар-куле край Одрин и земята, на която се

намират днешните гранични села Капитан Андреево, Чернодъб, Щит, Пашово, Варник, Сладун, Маточина, Присадец и Филипово – общо 2000 кв. км., които по-късно са отнети, с изключение на земята, върху която се намират изброените села. Част от бежанците се нанасят в тези села, други са изчакали да видят края на войната и са останали да живеят през следващите четири години кой където намери – по училища и църкви, наблъскани с десетки в малка стая на роднини, на добри хора, дали им гостоприемството си. Изоставени от държавата да страдат и да се надяват.

Властите, ангажирани с проблемите на войната, избутали на заден план интересите на бежанците. Комисиите, които били изградени с цел настаняване на бежанците, преустановили работата си. Решили да изчакат края на войната. Но този край и последвалите решения на страните-победителки не бил такъв, на какъвто се надявали Османската империя и България. Империята си я поделили победителите през 1919 г. – 1920 г. Източна Тракия (Одринско и Лозенградско) е дадена на Гърция. Попарени са още веднъж надеждите на бежанците да се завърнат по родните си места. Именно по това време – през 1918 г. – става заселването им в т. нар. от тях „нови земи“ (днешните гранични села Филипово, Присадец и останалите).

Решението на страните-победителки е прието от султан Мехмед VI Вахидеддин, но един млад, енергичен офицер – Кемал Ататюрк – не се примирил с това унижително решение. Дебаркирал в Анадола, сформирал армия, съставил правителство и започнал борба за прогонването на окупаторите (гърците).

В края на 1922 г. и началото на 1923 г. с Лозанския договор (19.05.1923 г.) е сложен край на Гръцко-Турската война. Източна Тракия е възстановена на Турция. Правени са опити и с новата турска власт да се уреди проблемът с бежанците, но Ататюрк е бил категоричен. 70 000 бежанци можело да се завърнат, но само при условие, че приемат исляма. Това било равносилно на отказ. Недочакали решенията на Лозанската конференция, към 1920 г. те започнали масово да подават молби (декларации) за българско гражданство. На 13.11.1920 г. българското правителство приема закон за настаняването и осигуряването на поминъка им. За целта е изтеглен нисколихвен заем от Общността на народите. С комшийски подпис всеки бежанец е трябвало да докаже, че е прогонен от турските власти. На базата на показанията, българските власти са

попълвали домови книги с необходимите данни и са издавали удостоверения, с които се явявали пред комисиите за настаняване. Самите комисии се стараели да настаняват хората в сродни на онези места, които са напуснали. Получавали са къща, 60 декара земеделска земя с 50% отстъпка от цената ѝ и малко дървен материал. Тук-там държавата е построила по 1-2 къщи, наречени „шаронски“.

Главните виновници за трагедията на бежанците, за хилядите жертви, за конфискацията на имуществото им, са българските политици. С безумните си решения те са поднесли на тепсия земите на дедите ни. Шепа продажници, начело със Симеон Радев, са предали интересите на 70 000 българи с един подпис, сложен на 18.10.1925 г. върху протокола на Ангорския договор. Харизали са земите ни.

И до наши дни Турция не е превела нито лев, въпреки поетите ангажименти да изплати на бежанците 983 388 753 долара, възлизащи с лихвите за пропуснати ползи на около 18 милиарда в наши дни.

Травмата от ужаса, който са преживели дедите ни при това бягство, е оставила трайни следи и в следващите поколения.